

Лепкий // Творчість Богдана Лепкого в контексті європейської культури ХХ століття (Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 125-річчю від дня народження письменника). – Тернопіль: ТДПУ ім. В. Гнатюка, 1998. – С. 94-97.; Володимир Гнатюк (1871 – 1991): Бібліографічний покажчик. – Упоряд. Мирослав Мороз, Микола Мушинка. – Львів: НТШ, 1992. – 151 с.; Баб'як П. Листи Богдана Лепкого до Володимира Гнатюка // Тернопіль. – 1991. – № 3. – С. 55; № 4. – С. 53 – 54.; Мушинка М. Володимир Гнатюк: Бібліографія друкованих праць. – Уклад Микола Мушинка. – Едмонтон: Канад. інститут укр. студій, 1987. – 148 с.

Ольга Єфимець, вик. (Тернопіль)

УДК 821.161.2 – 31

ББК 83.3 (4УКР)

Мотиви туги за батьківщиною в ліриці Богдана Лепкого

Аналізується поетична спадщина Б.Лепкого, розглядається один з провідних мотивів його поезії – туга за батьківщиною, з'ясовується специфіка і новаторство його художнього мислення. Висвітлюється особливість зображення ключових образів у ностальгічних поезіях митця. Простежується філософське розкриття поняття «батьківщина» в поезії Б.Лепкого.

Ключові слова: туга, мотив, батьківщина, образ, лірика, ліричний герой.

The article deals with analysis of Bohdan Lepkyi poetic heritage, homesickness is considered as one of the leading motives of his poetry, specificity and innovation of his artistic thinking have been examined. It has been emphasized particular representation of key images in nostalgic verses of the artist. It has been observed philosophical explanation of concept "homeland" in poetry of Bohdan Lepkyi.

Keywords: depression, motive, motherland, image, lyrics, lyric hero

Богдан Лепкий – не просто талановитий митець, творчість якого, подібно до діаманта, вражає нас різними гранями – поет, письменник, публіцист, літературний критик, перекладач, художник. Його творча спадщина розмаїта жанрово і тематично. Він зумів синтезувати українську фольклорно-літературну традицію з модерними здобутками тогочасної літератури, ввів українську літературу в загальноєвропейський контекст. Але не лише в цьому заслуга Лепкого. Будучи довгий час відірваним від рідної землі, він не забував про неї й на мить, а робив усе можливе для того, аби його Батьківщина святкувала свій Великдень, «завтрашню велику днину». Богдан Лепкий репрезентував Європі та й всьому світу український народ, був носієм національної та релігійної традицій. Упродовж сорока років, які йому довелося прожити на чужині, митець був втіленням справжнього патріотизму. Мету життя Б.Лепкий вбачав у тому, щоб відкрити світові Україну, показати, хто такі українці і який внесок вони зробили, як нація, в духовну скарбницю світової культури.

Жодна свідомо людина не може почуватися «щасливою повною мірою, якщо вона позбавлена Батьківщини, або на її рідній землі є якісь страждання і нещастя» [Фейербах, 1955]. Тим паче, поет, тонка гармонійна натура, який кожен бій Батьківщини проживає, як свій власний. Це пояснює, чому провідним мотивом багатьох поезій Богдана Лепкого є туга. Туга, як концепційна домінанта, як філософська категорія. І, якщо в прозі митця ця туга слугує своєрідним тлом, на якому розгортаються події, вона «запрограмована» в самому тексті, то для поезії характерні ностальгічні почуття. За словами М.Рудницького «в художньому методі Б.Лепкого нероздільно співіснують особистий смуток і смуток з приводу народної неволі» [Рудницький, 1936].

Як свідчать дослідження, ставлення до ностальгії в різних культурах в історії філософії оцінюється переважно позитивно. В.Новіков відносить ностальгію до «типів моральної рефлексії», яка відіграє важливу роль, як в житті окремої людини, так і суспільства [Новіков 2009]. Вона сприяє утвердженню ідентичності «я» людини, зміцнює зв'язок з ранніми етапами її життя, з корінням, формує моральні ідеали, зберігає моральні цінності минулого і забезпечує наступність традицій, «примирює» в суспільному досвіді минуле з сьогоденням.

Відірваний від рідної землі, Б.Лепкий раз-по-раз виливає свою тугу в поезії. Краса природи – подільської і карпатської – є віддушиною для поета, раєм для його пам'яті, що асоціюється з чарівним світом дитинства і безтурботності. «Згадки з дитячих ранніх літ, / Ах, які ви дорогі мені! / Ви, мов ті квіти чарівні, / Цвітете навіть і тоді, / Коли мороз зморозить світ.» («Згадки з дитячих ранніх літ»). Рідний край для поета «мов із казки», «повний ласки, що мов та водиця через край із серця...ллється» («До рідного краю»)

Та не у всіх віршах елегійний настрій домінує. Поширеним модерним прийомом у Б.Лепкого є зіставленнялюбихсерцю картин рідного краю, які його пам'ять тримає з дитинства і тих страшних подій, які відбуваються на Батьківщині в даний момент. Мажорний зачин «Тішся цвітом, що розцвівся,

тішся кожним днем погоди» переходить в змалювання жакликих картин реальності «*всюди клопін, всюди смутки*», «*доокола, наче море розлилося людське горе*» («*Тішся*»), «*Вчора було так гарно, нині зимно і хмарно*» («*Вчора квітка, а нині...*»). Перед очима постають різочі контрасти: «*Там збіжжя – якби злото, / А тут саме болото, / І кров, і поту ріки / І так навіки-віки...*»

Образ рідного краю – наскрізний образ лірики Б.Лепкого. В багатьох поезіях він звертається до рідного краю з невимовною тугою: «*О мій рідний безталанний краю! / Чи побачу я тебе? Не знаю*». У «Сонеті» («*Ліси дрімучі...*») рідний край звужується до рідного села поета. І знову він використовує контраст: «*Збіжжя кругом; блават синіє в житі, / А панський лан – як море те одно; / Голодний хлоп в старій подертій свиті – / То рідний край і ріднеє село.*»

Повний болю і розпуки вірш «*І в мене був свій рідний край*». Назва, що рефреном звучить протягом вірша, посилює почуття ліричного героя. В пам'яті Б. Лепкого рідний край, у якому він народився і зростав – символ справжнього земного раю: «*І в мене був свій рідний край, / Цвіли там квіти у діброві, / Шумів таємну пісню гай, / Збіжжя стелилися чудові / На паску і на коровай.... / І в мене був свій рідний край.*»

Але нині там «хрести стоять, як чорний гай» і «сльози ллються, як Дунай». І, здається, лишається єдина надія – надія на Божу ласку. Звучить щире, повне болю прохання «*Боже в небесах, за кров, за муку, за руїни, верни, верни нам Україну!*», Україну, яку поет називає «святою руїною» і «новітньою Тросою». Проводяться такі паралелі з античним образом через безперервні кровопролиття, від яких потерпала Україна перші десятиліття ХХ століття. І це, безперечно, не могло залишити митця байдужим. Йому боліла душа, тому і народився цей вірш-молитва, вірш-благання.

І знову – улюблений прийом Б.Лепкого: зобразити сумну, а частіше страшну і навіть жакливу картину, аби вплинути на читача, пробудити його свідомість, а тоді обнадіяти і кинути клич – не сидіти склавши руки, а йти до кращого майбуття, якщо потрібно зі зброєю в руках. В поезіях 1914-1920 років прослідковуємо певну тенденцію: початок буремних подій поет зображує символічним образом грому. «*Що то за грім?*» – звучить риторичне запитання. Що очікує рідний край? До чого приведуть події, які «світ гонять стрімголов»? Та в вирі подій автор закликає не забувати про долю вітчизни: «*Сніть хлопці, сніть! / Про долю-волю любо сніть, / Про долю-волю вітчизни!*»

І коли вже стало зрозуміло, хто по який бік барикад, хто сидить на якому коні, а чи цей кінь «*без сідла біжить, їздця згубив*» («*Пожовкло листя*»), клич до боротьби, здається, лине звідусіль. Певно, сама Вітчизна проголошує цей клич: «*Хтось мене кличе, хтось мене / З тихої хати пріч жене. / Не знаю, хто і звідки ти, / А мушу йти, а мушу йти.*» («*Хтось мене кличе*»).

Іронічно звучать слова, звернені до тих, хто забув про своє коріння: «*Предківську шаблю ржа гризе, / Внук ї на ярмарок везе / З кріса стріляє до ворон, / А ворог пре з усіх сторон...*» І, нарешті, звучить заклик, звернений до всіх синів України: «*Вставай, вставай, вставай! / Не час тепер на сон, / Мов рана – рідний край, / Мов зойк один і стон.*»

Б.Лепкий називав «струнами серця» все, що єднає сьогодення з минулим, все що «*рідне, кохане*» і вважав, що нема гіршого, «коли рвуться сердечні струни» «*Розривалося серце мос, / Як прощавсь я з тобою, мій краю...*»

І останні думки митця теж про рідний край: «*Коли спічну в таємнім тихім гаю, / О тобі снитиму, мій любий рідний краю.*» («*Браття лишіть мене*»)

Новаторством поетичного стилю Б.Лепкого є те, що образ туги у поезії майже завжди супроводжується образом надії. Але туга його, хоч він сам іноді називає її зневірою, не є антитезою надії, якщо вони борються в естві однієї людини. «*Туга – це теж історична пам'ять, бо це туга за волею, за колишньою славою, які повинні відродитися*» [Ільницький, 1990]. Така туга життєствердна, вона споріднена з тугою народної пісні. Вона не присипляє, а спонукає до дії, гартує волю. «*О тобі снитиму. Та не такім, як нині, / Лиш як колись....*»

Таке співіснування туги і надії виходять за рамки однієї поезії. Сповнена безнадії кінцівка поезії «*Ударте в дзвін*» – «*Бийте в дзвін!.. Нема... Забрали.*» знаходить оптимістичне продовження на початку іншого вірша «*Дзвонів нема? Най дзвонять серця в грудях...*», який наскрізь просякнутий незборимою впевненістю в краще майбуття: «*Буде там меч, де нині тихе слово, / Були ми вольні і будемо знову.*»

Одним з домінуючих образів лірики поета є образ гір. Його ми знаходимо і в ранній творчості («*Наші гори*», «*Полудне в горах*», «*Така чудова нічка*»), але ще частіше з'являється образ гір в поезіях, написаних на чужині. В ранніх поезіях гори для Лепкого – втілення могутності, сили, руху вгору, «де чимраз до неба ближче, чимраз далі до землі». Це вершина творчості природи, в якій втілено розмаїття форм і барв – «*Як тут чудово!*» – захоплено вигукує ліричний герой. На чужині поет сумує за горами, як за друзями, яким виливав душу у важкі хвилини, з якими ділився найпотаємнішим: «*Гори мої, гори, / Зелений розмаю, / Хоч вже стільки літ минуло, / Я про вас гадаю.*» («*Гори мої, гои*»).

Злиття з природою у поезії Б.Лепкого переростає настанову, що йде від заданої програми, і здобуває ту безпосередність переживання, що дає справжнє поетичне натхнення. Безперечно, таким джерелом натхнення для поета були й гори, які були для нього символом волі. (*«Про гори снитиму, високі гори сині, / Там, де орел-беркут з вітрами гордо б'ється, / Про ріки, що плывуть свобідно по долині...»*) (*Браття, лишіть мене*).

Таке злиття з природою сьогодні можемо розглядати, як передчуття загрози відриву людини від природи, а отже й загрози самому людству.

В окремих поезіях Б.Лепкого поняття «батьківщина» набуває філософського значення. Батьківщина в прямому значення слова – це місце, де народився. І в той же час – не лише місце. Адже Батьківщину не можна обмежити певними рамками, повністю ототожнити з якоюсь країною чи місцем на карті. Батьківщина – це відчуття себе вдома, це те, без чого нема людини. Батьківщина – це метафізичний притулок нашої душі: *«Я України не знайшов на карті, / Може, в душі її я віднайду...»* («Вона там є»). Митцю, як нікому притаманне почуття ностальгії, тому для нього знайти батьківщину – означає створити її силами своєї душі.

Ми лише бездомні подорожні в цьому світі – в тому сенсі, в якому М.Бубер розрізняв епохи облаштованості і бездомності. «В епоху облаштованості людина живе у Всесвіті, як вдома, в епоху бездомності – як в дикому полі, де і кілочок для намета не знайти.» [Бубер, 1998]. Ліричний герой поезій Б.Лепкого живе якраз в епоху бездомності, це його гнітить і він кричить у Всесвіт свої питання: *«Доокола поле дике... / Доле де ми? Доле хто ми?»* («Недомовленеє слово»). І навіть його думи, як вияв свідомості, *«не мають мамі-тата, ні власної хати»*.

Особистість переживає себе, як трансцендентне, чуже світу, і відчуває прірву, що відділяє її від вищого світу, який повинен бути їй рідним. Людині глибоко притаманна туга за божественним життям, чистотою, за раєм. (*«Ген-ген на неба край, / Ген-ген у неба синь, / Там твоя мрія золота, твій рай!»*) («Весна»). Чому ж поет залишив рідну землю?

В поезії «Далекий я вам» Б. Лепкий визначає завдання митця – служити на благо рідному народові. Іноді це доводиться робити, будучи відірваним від нього. Поет кається, що залишив рідний край, та одразу ж сповіддю линує його слова про страшне покарання за цей вчинок – *«видячи довокола широкий світ, не видиш дверей»*. Його хрест – нести знамено поезії, поезії, яка надихає на звершення, яка закликає до дії, яка прагне зробити світ кращим, яка дарує надію *«Та певний я, що завтра, так і нині / І за багато ще, багато літ, / Останеться поезія людині, / Як спомини лишаються дитині, / За котрими йде вона в дальший світ.»*

Митець гідно ніс знамено поезії. Він зумів не лише зберегти і розвинути її фольклорну традицію, а й «збагатив загальноукраїнське письменство інтернаціональним культурним кодом рафінованої художньої вмилості, багатством ідейно культурних «зустрічей» з європейською художньою практикою» [Погребенник, 2006]. Його поетична спадщина доводить органічну європейськість української культури.

Протягом століть в безперервній зміні поколінь тривало об'єднання людей, яких гуртувало творення і сповідування загальної для них культури. Цю спільноту ми називаємо нацією. Нація – духовна Батьківщина поета. Ця думка – в підтексті всієї поетичної спадщини Б.Лепкого. Його набуток, глибоко національний і водночас загальнолюдський, цікавий неповторним поглядом на світ. Це справжній «великий дзвін», який будить зі сну і закликає йти до кращого майбуття. І найголовніше, його творчість – це заповіт українцям: *«...побачивши, яка гарна й благородна ця батьківщина наша, полюбити її силами й усіма мислями своїми та щоб постояти за її волю, цілість і незайманість від роду до роду!»*

Література: Бубер 1998: Бубер М. Проблема человека. – К.: «Ника-Центр», «Вист-С», 1998.; Губин 2008: Губин В.Д. Философствование как поиск Родины.// Хора. – 2008. - № 3; Ільницький 1990: Ільницький М. Настроений життям, як скрипка. Вступна стаття.// Лепкий Б.Поезії – К.: Радянський письменник, 1990. Новиков 2009: Новиков Е.В. Нравственный смысл ностальгии: Автореф.дисс.- М., 2009.; Погребенник 2006: Погребенник В. Художній світ негромадянської лірики Б.Лепкого.// Як багато слово важить: Науковий збірник на пошану В.Качкана. – Івано-Франківськ, 2006.; Рудницький 1936: Рудницький М. Від Мирного до Хвильового. – Львів, 1936.; Ткачук, 2005:Ткачук М.П. Модерністський дискурс лірики та новел Б.Лепкого. Дослідження. – Тернопіль: ТНПУ, 2005. – 128. Фейербах 1955: Фейербах Л. Избранные философские произведения. Т.2 – М., 1955.;

Аналізується поетичне спадство Б.Лепкого, розглядається один з ведучих мотивів його творчості – тоска о родине, вивчається специфика и новаторство его художественного мышления. Освітлюється особенность изображения ключевых образов в ностальгических поэзиях. Просліджується философское раскрытие понятия «родина» в поэзии Б.Лепкого.

Ключевые слова: тоска, мотив, родина, образ, лірика, ліричний герой.

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ БОГДАНА ЛЕПКОГО В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ТА ВИЩІЙ ШКОЛІ

Комінярська І., к. філол. наук (Кременець)

Пасічник О., к. філол. наук (Кременець)

УДК

ББК 83. 34УКР 6я 721

Вивчення творчості Богдана Лепкого в загальноосвітній школі

У статті аналізуються особливості вивчення творчості Богдана Лепкого в загальноосвітній школі. Увага акцентується на тому, що літературна спадщина письменника як представника літератури рідного краю вивчається в 5, 7 та 11 класах.

Ключові слова: Богдан Лепкий, літературна творчість, урок літератури.

The article analyses the peculiarities of studying the literary works of Bogdan Lepkyiy in the secondary and high school. The main attention is paid to the studying of literary heritage of the writer as the representative of literary of native region in 5th, 7th and 11th forms.

Key words: Bogdan Lepkyiy, literary works, lesson of literature.

У загальноосвітній системі шкільний предмет «Українська література» за роки нашої незалежності набуває особливої актуальності. Саме українська література є потужним носієм нації, її генетичного коду. Це надзвичайно важливий чинник в сьогоденні умовах глобалізації усього світового цивілізаційного простору і в індивідуальному національному самоусвідомленні. Українська література має стати важливим чинником витворення національної ідентичності без якої неможливо збудувати державу – Україну. І виховати свідомого українця [3, с.1]. Як шкільний предмет українська література виконує такі функції: пізнавальна, естетична і виховна. Це означає, що «кожен запропонований твір не лише відображає певну естетичну – художню дійсність, а й засобами мистецтва слова виховує українську людину» [3, с.2]. У 5-11 класах на вивчення предмету «Українська література» згідно Програми передбачено 70 годин, з яких 2 години відводиться на літературу рідного краю з метою виховання шанобливого ставлення до його митців «Як особливо обдарованих людей, співців рідної землі». Зокрема, п'ятикласники, семикласники та одинадцятикласники знайомляться із творчістю нашого краянина Богдана Лепкого, у доробку якого – поеми й вірші, оповідання і повісті, літературознавчі праці, мемуари. Він досліджував творчість Тараса Шевченка, любив музику й малярство.

Починаючи з 1991 року в українську літературу повернулося багато інших митців-патріотів, серед яких ім'я Богдана Лепкого. Його життєвий і творчий шлях досліджував Б. Вальнюк, В. Качкан, Л. Кіліченко, Ф. Погребенник, М. Ткачук, В. Чиріба, М. Федунь та інші. Під час вивчення літератури рідного краю вчителям допомагають методичні поради Марії Федунь «Вивчення творчості Богдана Лепкого в загальноосвітній школі» [8], конспекти уроків Р. Іванової «Літературні казки нашого краю» Богдан Лепкий «Казка про Ксеню і дванадцять місяців» [3], Г. Поплавської «У пошуках квітки щастя» (за творами Богдана Лепкого) [3], Н. Шандрук «Богдан Лепкий «Мотря». Образ Мазепи як державного діяча і людини» [3]. Мета статті – окреслити особливості вивчення творчості Богдана Лепкого в загальноосвітній школі як представника літератури рідного краю.

Відповідно до програми регіонального курсу «Література рідного краю» (керівник авторського колективу Н. Ліщук), у тернопільському видавництві «Мандрівець» 2011 р. вийшла хрестоматія для учнів 5-11 класів «Література рідного краю». Це видання містить літературні портрети відомих письменників Тернопільщини, їх твори, довідкові матеріали з теорії літератури, цікаві факти у різних рубриках, а також запитання і завдання для контролю навчальних досягнень.

За програмою Інституту АПН педагогіки України для середньої загальноосвітньої школи відомості про життя Богдана Лепкого й текстуальне вивчення окремих його творів передбачено в п'ятому, сьомому та десятому класах. Так, п'ятикласники текстуально вивчають уривок з повісті «Орли», семикласники – поезії «Заспів», «Набик життя, журбо дрібна!», «Видиш, брате мій...», а десятикласники – твір на історичну тематику «Мазепа».